

RECENZIJE

CHRISTLICHER GLAUBE IN MODERNER GESELLSCHAFT, Teilband 34, Quellenband 4: *Vom Sinn und Unsinn in der Geschichte*. Eingeleitet und erarbeitet von Oskar Kohler, Herder, Freiburg 1985, str. 367; Teilband 35, Quellenband 5: *Vom tätigen Leben*. Erarbeitet von Dietmar Mieth und Rudolf Walter. Mit einem Essay von Dietmar Mieth, Herder, Freiburg 1984, str. 399; Teilband 37, Quellenband 7: *Auf der Suche nach dem unfassbaren Gott*. Erarbeitet von Rudolf Walter und Albert Raffelt, Mit inem Essay von Heinz Zahndt, Herder, Freiburg 1984, str. 432.

U dva navrata prikazali smo ukratko najnoviju enciklopediju u 30 svezaka izdavačke kuće Herder pod naslovom „Kršćanska vjera u modernom društvu“ (BS 4/1982, str. 621–623 i 4/1984, str. 168–172), a dva dodatna „sveska izvora“ (Quellenbande) prikazali smo u BS 4/1984, str. 678–679. Ovdje želimo prikazati tri nova sveska koja su izišla u međuvremenu. Još nedostaju samo dva „sveska izvora“ da bi cijela „enciklopedijska biblioteka“, sa svim dodatnim svescima (u svemu 37 svezaka odnosno „polusvezaka“) bila dovršena, a to će uzeti u obzir solidnu izdavačku djelatnost ove jako poznate izdavačke kuće, biti uskoro. Već smo u prijašnjim prikazima istaknuli značajke i korist ove svojevrsne „enciklopedijske biblioteke“, tako korisne i teolozima i svima ostalima koji žele upoznati kršćanstvo u okvirima današnjice.

„Svezak izvora“ br 4 (br. 34 cijele „enciklopedijske biblioteke“) nosi naslov „O smislu i besmislu povijesti“. Pripremio ga je O. Kohler, profesor opće povijesti na Sveučilištu u Freiburgu. Tema, očito, veoma problematična kako daje naslutiti i sam naslov. Koji je smisao ljudske povijesti? Da li se na to pitanje da se odgovoriti, na ljudski zadovoljavajući način, bez religiozne perspektive? Sabrani tekstovi povjesničara i raznovrsnih mislilaca i umjetnika, uključujući dakako i biblijske tekstove, upućuju baš na taj zadnji horizont vjere, iako ima i glasova koji se odvajaju.

Umjesto uvodnog eseja, kako je to u ostalim svescima, priređivač je odlučio da svako-

me od devet poglavlja doda poseban „uvod“, a na početku samo „predgovor“ u obliku općeg pregleda gradiva.

Poglavlja glase: Nesuglasna iskustva, Otkriće „prave povijesti“ Pokretne snage, Figure, Kad se čovjek suoči sa svojom poviješću, Horizonti, „Tek smo počeli...“ – svjetska povijest kao povijest čovječanstva, Povijest i istina, Povijest samoga Boga.

Počinja se s iskustvom povijesti koje je vrlo različito i nesuglasno (zwiespaltig). Prijelaz na znanost o povijesti jest preko mita, koji žele prevladati i grčko prosvjetiteljstvo (Herodot, Tukidid) i kasnije zapadnoevropsko. Ide se za tim da se otkrije „prava povijest“, uz opasnost da se prijeđe u historizam. Rankeov ideal „čista istina bez ikakva ukrasa“ i „samo pokazati kako je zapravo bilo“ (wie es eigentlich gewesen) krije teške probleme, posebice zbog subjektivnosti i povijesne uvjetovanosti samoga povjesničara. Tekstovi i činjenice nešto kriju, a nešto prešućuju. Nietzsche će, iz svoje vitalističke perspektive, reći da su činjenice idoli. Ali i teoretičar povijesne znanosti E. H. Carr će prokazati „fetišističku vjeru“ 19. stoljeća u dokumente. Oni dobivaju svoju vrijednost tek kroz proces povjesničara da ih protumači. Teško nam je danas shvatiti strogo materijalističke struje 19. stoljeća. Kao primjer neka služi sljedeći tekst Hyppolitea Tainea (iz njegove „Povijesti engleske književnosti“):

„Svejedno je da li su činjenice fizičke ili psihičke, one imaju uvijek iste uzroke; ima ih za častohleplje, za odvažnost, za istinoljubivost kao i za probavu, pokret mišića i tjelesnu toplinu. Mana i krepost proizvodi su poput modre galice i šećera.

Kao što je u biti astronomija problem mehanike i fiziologija problem kemije, isto je tako povijest u biti problem psihologije“ (str. 89). Ovdje imamo krajnje osiromašenje fenomena povijesti, ona se načelno svodi na prirodnu znanost.

Nije moguće prikazati ili povezati raznovrsne tekstove, ali je značajno da zbirka završava poglavljem o „povijesti samoga Boga“.

Tu povijesni proces nije samo proces stvaranja nego zahvaća i samoga Boga, u svjetlu otajstava stvaranja i utjelovljenja. Gledanje može postati heterodoksko, ali se daje i kršćanski protumačiti. A zbirka navodi, pored ostalih, i židovske autore (J. J. Petuchowski, Elie Wiesel). Na to se mogu nadovezati, s teološke strane, Rahner, Schoonenberg, Pannenberg, a tu je i nadahnuće za američku „process theology“ (uza sav oprez koji je ovdje potreban).

„Svezak izvora“ br. 5 (br. 35 cijelog niza) ima naslov: „O djelatnom životu“. Priredili su ga Dietmar Mieth i Rudolf Walter, a uvodni esej napisao je Dietmar Mieth, profesor moralne teologije na Sveučilištu u Tübingenu. Tekstovi su razvrstani u pet poglavlja, popraćena kratkim uvodom: vodeće slike, životni svijet rada, znanost i tehnika — ljudsko djelo, moć i odgovornost i putovi oslobođenja.

U današnje vrijeme, kad je rad postao važna (ako ne i središnja) antropološka vrednota, potrebno je razmišljati nad ovim tekstovima. Od shvaćanja rada kao opterećenja i kazne, prešlo se na isticanje njegove antropološke funkcije, čak na stanovitu divinizaciju. Pri tom, rad se nerijetko poima isključivo kao proizvodni rad u materijalnom smislu. Problem je bio poznat i starima, koji su raspravljali o odnosima između „vita activa“ i „vita contemplativa“. Danas u vrijeme tehnike i velikih znanstvenih dostignuća veoma je potrebno ponovno razmišljati o naravi čovjekove djelatnosti u humanističkoj perspektivi. Potrebno je otkriti konce koji čovjekovu djelatnost i ljudski rad povezuju s temeljem bitka (Teilhard de Chardin: „Bog je u našem djelovanju.. otopljiv“). No da to ne bude pretežno u znaku rutine i tereta, pomoći će nam „putovi oslobođenja“: kreativno djelovanje, posebice u obliku umjetnosti, igra i svečanost, izbjegavanje užurbanosti, dokolica (otium, Musse), mir, opuštenost i šutnja, kontemplacija i — računanje i s Božjim djelovanjem: sve elementi tradicionalne kršćanske mudrosti, na žalost prilično poljuljane pred naletom „homo fabera“ posljednjih stoljeća. No počinje se osjećati čežnja za izlaskom iz pustinje ljudske djelatnosti svedene na praktičnost i funkcionalnost. Tekstovi ovdje skupljeni mogu pružiti krasna nadahnuća.

„U potrazi za neuhvatljivim Bogom“ sedmi je „svezak izvora“ (37. u cjelokupnom nizu). Priredili su ga Rudolf Walter i Albert Raffelt, a uvodni esej napisao je Heinz Zahndt, poznati protestantski teolog i pisac (od nas je prevedena njegova knjiga „Potječe li Bog od čovjeka“, KS, Zagreb 1985). U trinaest poglavlja skupljeni su raznovrsni tekstovi o Bogu, pod sljedećim aspektima: Bog nemira, Bog u

zatvoru religije, Bog kao ljudska utvara, beskućnost Boga u modernom svijetu?, nemoćan ili zao, Božja šutnja, gdje si, Adame? — krivnja i grijeh, iskustvo Njegove blizine, put k Bogu, govoriti Bogu, govoriti o neshvatljivom Bogu, naći Boga u bližnjemu, zvuci nade i slike cilja, o Bogu treba da se svatko sam kladi.

U današnje vrijeme isticanja čovjeka i humanizma, postoji velika opasnost da se čovjeka shvati zatvorena u sebe, bez one dubinske povezanosti s Bogom kao izvorištem i ciljem. A to bi bila smrt za čovjeka. Stoga se spontano nameće usklik: „Dosta je bilo govora o čovjeku. Govorimo o Bogu!“ (ruski pjesnik Abram Terz-Sinjavski). Tajanstvena zbilja Bog je u središtu svih naših želja i napora, propusta i bjegova. Svima nam se je, na jedan ili na drugi način, uhvatiti s njime u koštac: „Vocatus atque non vocatus deus liberabit“ (C. G. Jung).

Teškoću u pristupu Bogu osobito predstavlja nazočnost zla i grijeha. Stoga su tekstovi pod tim aspektom osobito brojni i, shvatljivo, nerijetko protuslovni, već prema zadnjem stavu čovjeka pred Bogom. Tako Bertolt Brecht razočarano kaže u pjesmi „Ne dajte se zavarati“: „Ne dajte se zavarati, povratka nema. Dan je na vratima, a već možete osjetiti noćni vjetar: novo jutro neće doći.“ Ili još drastičnije: „Vi umirete sa svim životinjama, i nakon toga nema ničega.“

No ovako gorki glasovi su rjeđi. Velika većina pjesnika i umjetnika, mislilaca i pisaca slaže se, neki izričito a neki bojažljivo ili s određenom nesigurnošću, u priznavanju one tajanstvene zbilje koju nazivamo Bogom.

Svi ovi „svesci izvora“ svojevrsan su mozaik tekstova, vrlo korisnih kao dopuna teoretskih raspravljanja o ovim pitanjima, a imaju, dakako, vrijednost i sami po sebi. Po njima sistematska raspravljanja dobivaju zaokruženu i životnu blizinu. Danas se često govori o značenju „narrativne teologije“, o kojoj je pisao i Dietmar Mieth, jedan od priređivača ovih tekstova.

U obilju materijala bilo bi sitničavo cjepidlačiti nad izborom tekstova. Dakako da ima i drugih tekstova koji bi izvrsno poslužili, ali i ovi su veoma prikladni da nam prodube interese i prošire horizonte o ljudskoj povijesti, o djelatnom životu i, posebice, o otajstvu Boga. Tekstovi su prilagođeni evropskoj kulturi, osobito području njemačkog jezika, ali su od velike koristi i u našim prilikama.

Pustilo se da tekstovi sami govore. Unatoč ponekim različitim tonovima, na kraju prevladava dojam da su temeljne kršćanske vrijed-

nosti i krajnje aktualne i prisutne u svijetu pogotovo ako ljude „ne brojimo po glavama nego po srcima“, kako reče pjesnik Heine.

Marijan VALKOVIC

Augustin Augustinović, POVIJEST ISUSOVA sv. 1–2, izd. Teološka biblioteka, Sarajevo Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1984, str. 401–463.

Djelo „Povijest Isusova“ objavio je pisac 1981. godine na španjolskom jeziku u Venezueli, gdje pisac radi već trideset godina. Djelo je plod mnogogodišnjeg piščeva čitanja, studija i razmišljanja o Isusu Kristu. Pisac je studirao teologiju u Jeruzalemu i ondje objavio doktorsku disertaciju „Critica 'determinismi' johannei“ (Jerusalem 1947). Kroz trideset godina boravka u Venezueli objavio je nekoliko stručnih radova, uglavnom o pitanjima u vezi s evanđeljima i Isusovim životom.

Djelo je sam pisac preveo na hrvatski jezik, a objavili su ga Teološka biblioteka u Sarajevu i Kršćanska sadašnjost u Zagrebu. Djelo je pisano za obična vjernika koji se zanima za Isusovu osobu i koji želi čitati ozbiljnu obradu Isusova lika i njegove poruke.

Pisac apsolutno poštuje evanđeoske tekstove i pisce tih tekstova. Nastoji se prenijeti u položaj prvih kršćana koji su prvi čitali evanđelja i koji su živjeli u drukčijem svijetu ideja nego što je naš svijet. Pisac poštuje i uzima u obzir i rezultate suvremenih biblijskih istraživanja. Poštuje suvremene biblijsko-egzegetske metode kao što su metoda povijesti tradicija i redakcija književne vrste i tomu slično. Tako djelo dobiva uistinu i izgled znanstvenog djela. Pisac je svjestan da nijedan evanđelista nije dao potpunu sliku Isusa iz Nazareta, pa ih stoga čita sinoptički i njihove tekstove među sobom uspoređuje da bi se dobila što bogatija i što izvornija slika Isusa Krista. Povrh toga stavlja Isusov lik kako ga evanđelja crtaju u njegov prirodni, povijesni, židovski, palestinski kontekst. Isus je sin jednog određenog naroda i jedne određene kulture, ali i stvarnost koja nadilazi povijest i svaku kulturu.

Već od samog početka izlaganja *povijesnosti* Isusove osobe pisac je načistu s ovim pitanjem. Danas postoji u egzezezi Novoga zavjeta i u teologiji općenito znamenita razlika između *povijesnog Isusa* i *Isusa vjere* (onog Isusa kako ga je istumačila vjera kršćanske zajednice). Evanđelja naime nisu — tako danas tvrde mnogi znanstvenici — *cisti* povijesni izvori koji bi bez pristranosti i bez tumačenja, objektivno, izlagali neku povijesnu stvarnost, ne-

go su ona izvor koji u *vjeri* i *kroz vjeru* prvih kršćanskih zajednica tumače povijesnu — pa i natpovijesnu — stvarnost Isusa iz Nazareta. Zato se na temelju evanđelja ne može napisati *znanstvena* povijest Isusova. Uostalom, koga bi ona zanimala?! No, unatoč tomu evanđelja su izvori koji nam *vjerodostojno* svjedoče o stvarnostima koja u isti mah nadilaze povijesnu stvarnost. Prve kršćanske zajednice tumačeći u vjeri i kroz vjeru, u svjetlu uskrsnog događaja, osobu Isusa iz Nazareta, ostajale su vjerne njegovu povijesnu liku. Pisac se u tome oslanja na umjerenog protestantskog egzegetu J. Jeremiasa koji napisao ovo: „Evanđelje i Kerigma pripadaju si intimno i nerazrešivo. Ne mogu postojati izolirano. Isusovo evanđelje, bez svjedočanstva Crkve, koja ga prenosi, isповijeda i posvjedočuje mrtva je povijest. Ali i Kerigma bez Isusa i njegova propovijedanja samo je ideja, teorem... Kerigma, naviještanje prvotne Crkve o Kristu, stalno nadilazi sebe samu i upućuje nas na povijesnog Isusa“ (Povijest Isusova, sv. 1, str. 16, bilješka 4). U tom smislu i *Saborska konstitucija* „Riječ Božja“ piše: „Sveta Majka Crkva vjerovala je i vjeruje čvrsto i stalno, da navedena četiri evanđelja, čiji povijesni značaj utvrđuje bez oklijevanja, vjerno priopćuju ono što je Isus, Sin Božji, živio među ljudima, stvarno učinio i naučavao za njihovo spasenje, sve do dana kad je bio uzet na nebo (usp. Dj 1,1–2). Apostoli su zacijelo, poslije Gospodinova uzašašća, propovijedali svojim slušateljima ono što je on bio rekao i učinio, s onim povećanim razumijevanjem koje su tada imali, poučeni slavnim Kristovim događajima i svjetlom Duha istine. Sveti su autori napisali četiri evanđelja izabравši neke stvari između mnogih, koje su se već prenosile usmeno ili pismeno, dok su druge saželi ili ih protumačili prema stanju crkava zadržavši napokon oblik naviještanja, ali tako da su nam uvijek saopćavali istinu o Isusu. Napisali su, dakle, bilo na temelju vlastitog pamćenja ili uspomena, bilo po svjedočanstvu onih koji su 'od početka bili očevici i služitelji Riječi', s namjerom da mi upoznamo „istinu“ o onim stvarima u kojima smo bili podučeni (usp. Lk 1,2–4)“ (RB br. 19).

Prema tome naviješteni i vjeronani Isus, s jedne strane, i povijesni Isus, s druge strane, nisu dvije različite stvarnosti, nego stvarnost koja se nastavlja. Tako je, dakle, od samog početka tumačenja „Povijesti Isusove“ pisac načistu s pojmom povijesnosti Isusove osobe. I zato mu neće nitko moći ništa prigovoriti u odnosu na pravovjernost tumačenja novozavjetnih izvora. Pisac se stvarno služi „lege artis“ (znanstveno egzegetski!) evanđeljima kao iskrenim, vjerodostojnim i poštenim izvorima na temelju kojih može dati vjernu sliku i po-